

THE WORD AND THE IMAGE

Dorin Ștefănescu

Prof. PhD, "Petru Maior" University of Tîrgu Mureș

Abstract: The paper discusses three poems written by Gellu Naum, Mircea Ciobanu and Ion Mureșan, regarding the relation between the uttering of the poetic word and the horizon of the image it makes possible. In the first occurrence (The word that is seen), to speak poetically means to see beyond measure, the word giving to see and being seen. In the second case (The word of the beginning), it is about the anonymous voice through which utters the opening of the eternal beginning, the blind word unsettled at the bottom of a mouth. In its third apparition (The word that opens the view), it's the image that exposes the word in the light of confession. The poetic word, lightened by the divine Word, is emptied out, forever open; it speaks in the name of the light, sees without limit.

Keywords: Gellu Naum, Mircea Ciobanu, Ion Mureșan, poetic word, image

Cuvântul care se vede (Gellu Naum)

Un poem vizionar al genezei imaginale este *Gură de aur* de G. Naum.¹ Tabloul pe care îl creionează, doar din câteva tușe esențiale, surprinde nașterea rostirii originare, starea genuină a desprinderii semnificabilului din neființa celor mute și întunecate: „Semănător al recoltelor pure/ pe un podiș cam prea arid/ el venea sub cerul de pâine și sare”. Reduse la minimul elocvent, semnele peisajului trasează liniile unui decor cu doar două dimensiuni: podișul arid și cerul de pâine și sare. Imaginea se deschide între aceste limite ale unui spațiu în așteptare, în golul gestant al posibilului. Dacă podișul e cam prea arid, impropriu rodirii, imaginea nu urmărește decât să-l pună în contrast cu ceea ce, deasupra, survolându-l suveran, e cer al disponibilității creatoare. De unde poate veni *el*, semănătorul recoltelor pure, dacă nu din cerul semințelor divine, din pre-ființarea nesfârșitei aduceri la viață? Semințele rostirii trebuie semănate pe câmpul arid al celor ce încă nu sunt; nu în pământul sterp al morții, al lucrurilor pe veci amuțite, ci în cel hărăzit germinației, în chiar posibilitatea fenomenologică a apariției. Dacă semănătorul (poetul?) vine de undeva, aceasta în virtutea veșnicei pre-veniri, a survenirii sale în lumea pe care o aduce la noua viață a rostirii. El este dintotdeauna acolo, lumină a lumii, pe care – în adânc – lumea o așteaptă, îi aude chemarea: „Noi ascultam cu urechea la pământ/ aplauzele rădăcinilor”. A asculta aplauzele rădăcinilor nu înseamnă a fi părtaș la jubilația extatică a ființării posibile, la beatitudinea celor ce nu sunt ca și cum deja ar fi? Imaginile configurează spațiul acestei deveniri ontologice, căci a rosti lumea, așa cum ea nu o poate face, o dă vederii în felul în care ea n-a fost

¹ Gellu Naum, *Athanor*, Editura pentru literatură, București, 1968, pp. 61-62.

niciodată văzută: „O seninătăți navigabile mari lespezi de liniște/ pe care cuvintele sună ca niște chei căzute/ el revărsa vorbe de aur un fluviu de vorbe de aur/ în tăvile verzi ale ierbi”.

Lume nevăzută ieșită la rostirea prin care ea se vede și se spune: pritoare și zămislitoare, lumea unei neîncetate geneze, a unui nesfârșit reînceput. Lume în mișcare, în facere, în actul lumirii, al creșterii spre ființă, precum imaginile care arată seninul translucid, transparența celor prevăzute și întrevăzute,² liniștea solidă, sonoră, în care cuvintele vibrează ca într-o diafană cutie de rezonanță. Fluviul *vorbilor de aur* este imaginea care ilustrează poate cel mai fericit dublul orizont al facerii, în cuvânt și în lumină, în cuvântul care luminează și însămânțează. Căci a vorbi poetic înseamnă a vedea nemăsurat; cuvântul nu doar dă de văzut ci se vede, strălucește în lumina propriei apariții și în cea a lumii în care aruncă germenii unei noi întemeieri. Cuvântul de aur al poetului e temeiul lumii, iar ceea ce pare ireal – dacă nu chiar inutilul imaginar al unei pure închipuiri – este de fapt viziune a realului însuși, perspectiva care rează lucrurile în adevărata lor lumină³: „Pe câmp ai noștri demontau sperietorile/ pentru serbarea fecioarelor-păsări// Trecuse anotimpul spaimei/ și în gura lui ca într-un stup ospitalier/ zumzuiau toate albinele lumii”. În cuvântul libertății poetice, spuneam, ceea ce se rostește se vede, dar nu se vede doar întrucât se spune, ci și invers: se spune în măsura în care – sau pe măsură ce – inaparentul se lasă văzut, se oferă ca posibilitate a vederii și a rostirii: ca substrat al ființei, ca lăsare-să-fie a străfundului în pura sa putință de a fi. Oare nu – (și) de data aceasta – tocmai în gura *lui* zumzuie toate albinele lumii? În gura care spune lumea pe numele ei necunoscut, vestește veșnica prefacere și pune în vedere rodul imaginii?

Cuvântul de la început (Mircea Ciobanu)

Dacă a înțelege imaginea nu înseamnă a o explica ci a o simți, căci „poemul poartă în noi fructele sale”,⁴ atunci ea ni se dă ca *a priori* afectiv. Ni se arată în ființa sa însuflețită, atât prin desăvârșirea formei cât și prin aura de sensuri ce iradiază în lume. Interioritatea ei este noua lume care se revarsă în exterior, apare din întunericul unui ascuns pe care îl face vizibil ca apariție imprevizibilă. „În densitatea însăși a ființei sale există un raport de la sine la sine: el este identic cu aparența sa, dar aparența sa este aparența unei lumi”.⁵ Aparență care se afirmă, se subiectivează ca lume posibilă care ne afectează și în orizontul căreia suntem chemați să intrăm, ca în propria noastră profunzime, brusc dezvăluită. Ce se deschide aici e un început, dar nu orice început, precum cel care definește faptele derizorii, trecătoare ale cotidianului. Este începutul absolut, netrecător, care *stă* mereu să înceapă, prin care începem o nouă experiență, ne reoriginăm într-un *prius* ce ne oferă o altă cotă de orizont, nivelul de unde putem descoperi și înțelege mai mult. Ne-am înșela însă dacă am crede că imaginea acestui început nesfârșit este o lumină care aduce totul la vedere. În trupul poetical al imaginii începutul e nevăzutul, experiența apofatică a unei absențe, precum în poemul *Spun apei: la-nceput a fost amurgul* de Mircea Ciobanu⁶: „Spun apei: La-nceput a fost amurgul/ și lucrul însuși era umbră”. Ce aparență de

² Poetul fiind „filtrul” viu al sensurilor lumii, clarvăzătorul, străbătătorul cu vederea, cel care, ales dintre cei mulți, „ve dea printre trestii”, acolo unde „de jur împrejur lumina suna” (*Filtru*, în Gellu Naum, *op. cit.*, p. 14).

³ „Acest ireal, reconstituit – am zice – cu admirabilă știință a vagului, a sugestiei, nu-și are rostul în sine; el e doar emblemă pentru acele nenumărate stări sufletești ale poetului, care – până la urmă – configurează însăși datele condiției umane” (Ștefan Aug. Doinaș, *Lampa lui Diogene*, Ed. Eminescu, București, 1970, p. 74).

⁴ Mikel Dufrenne, *Fenomenologia experienței estetice*, Ed. Meridiane, București, 1976, vol. II, p. 93.

⁵ *Ibidem*, vol. II, p. 96.

⁶ Vol. *Etica* (1971), în Mircea Ciobanu, *Patimile*, Ed. Cartea Românească, București, 1979, p. 106.

lume se afirmă în chiar negarea vizibilului, în imposibilitatea imaginii? Amurgul nu e tocmai semnul trecerii spre invizibil a lumii care, acum, nu arată decât umbra propriei ființe? O lume dezertată de lucruri, lipsită de conturul unei existențe profilate în lumină. Și totuși un lucru își întinde umbra doar ca interpunere în lumina învăluitoare în care corporalitatea sa ia forma unei imagini care îl reprezintă. Dacă lucrul însuși este umbră, el dispare în propria imagine, se dizolvă într-o formă lipsită de conținut, identic cu aparența sa. În lumea începutului nu există lucruri, ci doar aparențe, figuri nerepresentative, impresentabile, ale inaparentului: „Umbra/ vibra-n văzduh cu sine, fără umbră,/ și, nensotită, dovedea mai lesne/ decât acum când îmi îngână mâna”. Ce dovedește *atunci* această umbră neînsoțită de lucrul neluminat, mai mult decât *acum*, când dă contur și dublează ceea ce este? O umbră desprinsă de povara obiectualității realului care nu se afirmă decât pe sine, stă ca dovadă afirmându-și în-sinele și abia astfel *este*, se dă ca posibil al ființării pure. Aparența sa este aparența unei lumi, dar a lumii care apare și începe, în amurgirea semnelor prezenței.

Ceea ce apare *ca* lume cristalizează în cuvântul începutului, într-o rostire neajunsă încă la lumina rostului, ca pre-dicție a semnificării ori inter-dicție a transparenței: „Să cred că sunt – dar sunt abia la ceasul/ rostirii și-al abaterii sub streșini,/ nu când, pe ziduri, brațele suite/ (de șapte ori mai lungi!) arată câtă/ lumină a rămas necucerită:/ și până unde brațele măsoară/ osânda mea stă-n căile crescute”. Ceasul rostirii e răstimpul ființării; începutul poemului e rostirea neauzită, imaginea nevăzută care o însoțește, semnul inaparent al semnificabilului nemanifestat, aflat *sub* discursul care l-ar pune în lumină. Căile luminii cresc în numele prin care ea se rostește, în numele rostului enunțiativ, invocator al realului. A le cuceri nu înseamnă a le urma, a le cuprinde manifestarea în rostul spre care ele îndrumă; rostirea nu se (s)pune în lumină, nu se prelungește în umbra lucrurilor reflectate; ea vibrează în umbra pură, ca umbră ieșită la vedere, urma vizibilă a lucrului invizibil. Umbra e marcă a absenței, urmă a prezenței defuncte, a ființei destituite de vreun orizont. Acesta e începutul: absolutul inaparent, imaginea aurorală a unui interval posibil. În el se intră în trecere, nezăbovind decât în umbra urmei, în numele unui sălaș de neștiut.⁷ Intervalul deschide vederea întrucât el e Deschisul întrevăzut, interfața unui revers. Nu surprinde, prin urmare, imaginea inversă a eclipsării rosturilor mundane, înclinarea perspectivei înspre pragul de jos al încă nerostului: „Dar mijlocește, lasă pentru mine/ cuvânt la cer, să-ncline pentru noapte,/ și dealul aplecat să fie panta/ pe care sfera lumii-n asfințire/ să piară-n văi cu tot ce duce umbră”. Sfera lumii-n asfințire nu e imaginea elocventă a dispariției fără urmă, ci tocmai urma unei prezențe înclinate, aplecate, martorul oblic al unei mijlociri.⁸ Ceea ce stă în lucruri pierde ca tot ce duce umbră, trece într-o nouă venire, în pre-venirea începutului. Doar apa nu e lucru stătător, nu se odihnește într-un singur orizont. Apa e rostirea însăși, trecerea neodihnită a posibilului prin fața ochilor. Este imaginea prin excelență a ființării non-discursive, a cuvântului „orb”, neașezat în albia vreunei guri. Nu e chiar vocea anonimă prin care se rostește deschiderea veșnicului început, ineputabilul care ne transcende la nesfârșit? O încercare a nevederii, suprema desfacere din pânda vizibilului: „și pune-mă cu orbii la-ncercare/ – și dacă ochiul meu va cere suma/ staturilor cu pulberea, și dacă/ voi zice încă: Vie-n lucruri soare!/ – așează-mă din nou în lungi amurguri”. În ochi nu mai coboară imaginea lumii cuvântate, nu mai odihnește – limpede – soarele ființei. Tot ce se zice în lumina lui e inter-zisul

⁷ „Intră sub legile frigului, ceața-l cuprinde,/ capătă umbră și nume când trece tărâmul” (*Invocație*, vol. *Cele ce sunt*, 1974, în Mircea Ciobanu, *op. cit.*, p. 141).

⁸ La fel cum lunecarea în „țara răsturnată”, în reversul ființei, înseamnă redevenire „ce-am fost când apa, soarele și lutul/ o sarcină cu moartea mea purtau/ în numele descreșterii, amin” (*În numele descreșterii*, vol. *Patimile*, 1968, în Mircea Ciobanu, *op. cit.*, p. 76).

noii arătări. Ochiul nu mai cere decât profunzimea de nevăzut, se așază în sfârșit în lumea care îl deschide, i se arată de la început.

Cuvântul care deschide vederea (Ion Mureșan)

Arătarea semnifică nu este o vorbire dezvăluitoare, dar nici întâinuirea absolută, ci aducerea la vedere a ceea ce trebuie văzut: *revelare*. În dublul ei sens de indicare și de apariție, arătarea trimite către ceea ce arată, înfățișând vederii nu prezența de sine, ci sensul în care ceva este adus la prezență, calea pe care ceva vine și se prezintă, sur-vine în întâmpinarea privirii. În esența ei, arătarea este adresare, desemnare și destinare, donație și semnificare. Semnul religios e întotdeauna *arătător*, adică *purtător* al unui mesaj de dincolo de el, și *păstrător* al unui sens transcendent. El e arătare a insondabilului, a infinitului incomprehensibil și nefigurabil. Dar în ceea ce se arată se revelează imaginea către care trimite.⁹ De aceea, radicalitatea și exigența cuvântului religios nu se propun în primul rând ca noutate, ci ca alteritate; am spune că el este nou *întrucât* este altul, voce a Altuia care, adresându-se tuturor, se arată drept acel cu totul Altul a cărui diferență¹⁰ vibrează revelator în înțelegerea celui care îi mărturisește chemarea.

Cum lucrează cuvântul acesta ca imagine care îl expune în lumina mărturisirii, precum în poemul *Rugăciune* de Ion Mureșan?¹¹ Mărturisirea este invocare, nu a ceea ce este ci a ceea ce ar putea fi, e dat să fie, fără exigență ori necesitate, doar în posibilitatea cuvântului de a pune în vedere ceea ce el depune în rostire. Într-adevăr, ceea ce se spune se vede, se vede întrucât se spune, conturează puțința imaginii: „Luminează, Doamne, cu lumină/ trupul sub lumină adunat/ șarpe, rob la aur în ruină,/ întru văzul Tău, nelimitat!” Imaginea se pune și se spune în vedere. Nu ea luminează, ci crește în lumină; invocând-o, ea e deja lumina, limpezire a sensului, trup al cuvântului luminat. Dar trupul e întruchipare a sufletului, reflectare a acestuia în imagine, atunci când asemănarea modelează imaginea, o lucrează potrivit modelului. Trupul adunat *sub* lumină se ex-pune în perspectiva esenței sale, se mistuie ca trup al păcatului, se profilează la orizont. Se pune în supunere, în taina ascultării, în lumina în care el nu are ce arăta. Căci trupul adunat, chemat la mărturisirea altuia, e trupul concentrat, cristalizând imaginal în jurul purității. În această dis-poziție revelatoare, el nu mai e inferiorul, șarpele ispitei subjugând materia. Nu e răul imemorial, mai vechi decât moartea. Trupul e robul nemanifestării, legat de ceea ce îl dezleagă. Esența lui nu e autonomia, manifestarea de sine, nici măcar în cuvântul care îi dă expresie, putere de formulare. Forma în care ființează acum e neformulabilă, atât de reculeasă în ceea ce o aspiră încât ea nu se poate spune decât în transcenderea de sine, în lumina care o dizolvă. Își desfigurează identitatea, luând figura asemănării cu alteritatea.¹² E non-fenomen pentru că e non-manifestare, esență fără existență de sine. Devine trup nevăzut, inaparent, căci forma sa nu e trupească, a trupului însuși; ea transpare în nelimitarea care o scoate din vedere, o supune și o transpune în transparență.

Dacă în lumina divină esența trupului își transcende manifestarea, cu atât mai mult sufletul își eclipsează imaginea proprie, se retrage în asemănarea cu altul: „Luminează, Doamne,

⁹ „Numai infinitul și incomprehensibilul vor putea înțelege omul, îl vor putea deci spune și arăta lui însuși; singur Dumnezeu îl poate revela pe om omului, deoarece omul nu se revelează decât revelându-L, fără să o știe, pe Cel a cărui imagine o poartă” (Jean-Luc Marion, *Certitudini negative*, Ed. Deisis, Sibiu, 2013, p. 76).

¹⁰ Disproporție a extra-ordinarului sau a infinitului, „diferența sa față de finit, care e deja non-indiferența sa față de finit” (Emmanuel Lévinas, *De Dieu qui vient à l'idée*, Vrin, Paris, 1998, p. 109).

¹¹ Vol. *cartea Alcool*, Ed. Charmides, Bistrița, 2010, p. 20.

¹² „Se desfigurează el însuși desfigurându-se *sub* figura a altceva decât el” (s. n.) (Jean-Luc Marion, *op. cit.*, p. 76).

cu-ntuneric/ ceasul zilei cel întunecat,/ sufletul închis în semnul sferic,/ întru văzul Tău, nelimitat!” A lumina cu întuneric pune condiția dezvoltării apofatice, a negației care denaturează pentru a revela esența invizibilă a naturii. Revelare a perspectivei inverse, prin ricoșeu, descentrare și răsturnare a categoriilor ființării. În ceasul întunecat al zilei, ființa își afirmă dezafirmarea, desfigurarea, ființă redusă la (im)posibila stare a emacierii, a imprezentării. Ceea ce ajunge la nevedere se află în întuneric, în contragerea absolută a vizibilului. Luminat cu întuneric, ceasul zilei nu este, timpul lumii se oprește; apariția se voalează, căci ceea ce apare în lume, ca ființă a lumii, trebuie să dispară, să transpară în lumina care îl întunecă. Dispare în nedeterminare, trece prin ceea ce nu este, prin nedefinibilul nelimitării.¹³ Pus în paranteza neafirmării, sufletul se neagă în ceea ce este, se golește de propria lumină, își împrăziă non-imaginea. Închis, în semnul sferic al determinațiilor, el încă se vede, are o ființă care își interpune imaginea de sine ca ecran vizibil ce obturează transcendența invizibilului. Sfera care îl închide e semnul care îl semnifică drept prezență ce își luminează orizontul. Orizontul acesta trebuie întunecat, pus în lumina eclipsei, laolaltă cu prezența care se odihnește în el. Se cere arătat pentru a fi desființat, mărturisit pentru a fi devoalat.¹⁴ Dezapropriat de semnul autosemnificării, sufletul își pierde nu doar imaginea ci și vederea. El nu se mai vede pe sine, în sfera vizibilului în care se închide; e semnul arătat spre altul care îl deschide. Doar alteritatea infinitului îl arată deschis, asemănător nu cu ceea ce el este, ci cu ceea ce (încă) nu este. În lumina Non-Imaginii divine, sufletul se întunecă, iese din sine pentru a intra într-Altul. Altul în a cărui vedere el se vede altul, abandon pur, pururi absență.¹⁵

E de la sine înțeleș că rostirea poetică luminată de Cuvântul divin nu mai cuvântează decât în (ne)cuprinsul acestui Deschis iluminator: „Luminează, Doamne, luminează,/ smulge-mi carnea negrului păcat,/ Groapă oarbă în cuvânt mi-așează,/ întru văzul Tău, nelimitat”. Ceea ce spune cuvântul nu are ce arăta și semnifică, dar ceea ce i se arată – în invocarea Altuia – este ca atare, se deschide ca apariție orbitoare, strălucitoare. Lumina nu spune nimic, nu se spune pe sine ca prezență în ființa noului cuvânt; ea luminează propria semnificare, dând sens rostirii care o primește la sine. Dar pentru a lumina în adevăr precum lumina nestinsă a Celui ce este Lumină, cuvântului îi e dat să străbată trei încercări. Prima e *smulgerea* din natura păcatului aducător de moarte, care e chiar condiția umană: lepădare de carnalitatea supusă putrezirii, despuiere de tot ceea ce – în finitudine – înseamnă fenomenalitate a timpului. A doua e *golirea* rostirii înseși, evacuarea de semnele prin care lumea se arată în evanescența ei deconcertantă, în trecerea derizorie a aparenței prin vizibilul tuturor celor ce sunt și nu sunt. Or lumina nu pune în vedere sensul slab al unei lumi pe care cuvântul să-l poată rosti prin reflectare ori reprezentare. Cuvântul nu doar că descoperă în sine un adânc pe care simpla denotație îl trece cu vederea, dar el e orb oricărui spectacol reprezentat în textura destrămată a lumii. „Groapa oarbă” din cuvânt e imaginea vacuității rostirii de dinaintea rostitului, nespusul – adânc grăitor ! – al nevederii și al nonmanifestării. Căci ce ar putea să vadă și să spună cuvântul descărnat, destrupat (de vedere și de cuvântare) ca de veșmântul sclipitor al celor trecătoare? A treia și ultima încercare le împlinește pe cele anterioare, recapitulându-le printr-o revenire superioară (parousiacă) la ceea

¹³ „Astfel, așa cum e infinită natura divină, după chipul căreia e făcută, tot așa subzistența omului nu se lasă limitată și determinată de nicio limită sigură și definită” (Ioan Scotus Eriugena, *De divisione naturae*, IV, 7; *La division de la nature. Livre IV. La nature créée créatrice*, PUF, Paris, 2000, p. 99).

¹⁴ „Să mărturisesc deci ce știu despre mine, să mărturisesc și ce nu știu despre mine, căci și ceea ce știu despre mine, o știu numai fiindcă Tu mă luminezi, iar ceea ce nu știu despre mine, atâta timp nu știu până când întunericul meu se va face ca « miezul zilei » în fața Ta” (Sf. Augustin, *Confessiones / Mărturisiri*, X, 5, 7, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al BOR, București, 1994, p. 283).

¹⁵ „Un altul care, în ultimă instanță, n-ar putea să-i vină decât de la alteritatea lui Dumnezeu, în măsura în care mă asemăn Lui mai mult decât mie însumi, paradoxal singurul lucru care poate să mă definească” (Jean-Luc Marion, *op. cit.*, p. 77).

ce le-a făcut cu putință, cuprinzându-le în acolada unei singure mișcări: *vederea* nelimitată. Acum cuvântul – smuls din materia discursivității, golit de rostirea ce-și egalează rostitul, căzut în binecuvântarea propriei orbiri – vorbește în numele luminii, vede nelimitat. Cuvânt care nu mai poate fi închis, căci despovărat, imponderabil, absorbit de darul noii vederi, el rămâne veșnic deschis precum ochiul în care coboară văzul lui Dumnezeu.

BIBLIOGRAPHY

Bibliografie primară

Ciobanu, Mircea, *Patimile*, Ed. Cartea Românească, București, 1979

Mureșan, Ion, *cartea Alcool*, Ed. Charmides, Bistrița, 2010

Naum, Gellu, *Athanor*, Editura pentru literatură, București, 1968

Bibliografie critică

Augustin, Sfântul, *Confessiones / Mărturisiri*, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al BOR, București, 1994

Doinaș, Ștefan Aug., *Lampa lui Diogene*, Ed. Eminescu, București, 1970

Dufrenne, Mikel, *Fenomenologia experienței estetice*, Ed. Meridiane, București, 1976

Eriugena, Ioan Scotus, *De divisione naturae, IV, 7; La division de la nature. Livre IV. La nature créée créatrice*, PUF, Paris, 2000

Lévinas, Emmanuel, *De Dieu qui vient à l'idée*, Vrin, Paris, 1998

Marion, Jean-Luc, *Certitudini negative*, Ed. Deisis, Sibiu, 2013